

УДК 346.3

<https://doi.org/10.34142/23121661.2021.33.03>

orcid.org/0000-0003-2862-3341

©Шабанов Р.І., 2021

orcid.org/0000-0002-7773-0402

© Ждан М.Д., 2021

Р.І. Шабанов, М.Д. Ждан

**ДОГОВІР ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ
В СИСТЕМІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИХ
ДОГОВОРІВ: НОВЕЛИ УКРАЇНСЬКОГО
ЗАКОНОДАВСТВА**

R. Shabanov, M. Zhdan

**FINANCIAL LEASING AGREEMENT
IN THE SYSTEM OF ECONOMIC
AND LEGAL AGREEMENTS:
NOVELTIES OF UKRAINIAN LEGISLATION**

Анотація. Автори досліджують договір фінансового лізингу в системі господарсько-правових договорів крізь призму новел українського законодавства. На переконання авторів, договір фінансового лізингу є господарсько-правовим договором, який посідає самостійне місце серед орендних договорів у сфері господарської діяльності. Зазначається, що самостійність договору фінансового лізингу як господарсько-правового договору обумовлюється метою договору фінансового лізингу, господарським характером лізингових операцій, об'єктом фінансового лізингу, основними ознаками фінансового лізингу та змістом договору фінансового лізингу, суб'єктним складом договору фінансового лізингу. Автори вважають, що для вдосконалення розуміння договору фінансового лізингу як господарсько-правового договору необхідно закріпити у ст. 1 Закону про лізинг таке поняття договору фінансового лізингу: «Договір фінансового лізингу – це господарсько-правовий договір, за яким лізингодавець зобов'язується на строк та за плату передати лізингоодержувачу у володіння та користування як об'єкт фінансового лізингу майно, що належить лізингодавцю на праві власності та набуте ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем, або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов, та може передбачати надання лізингоодержувачу посередницьких і допоміжних послуг». На думку авторів, включення у наведену нормативну дефініцію всіх трьох видів послуг із фінансового лізингу матиме практичну спрямованість, адже дозволить фіксувати безпосередньо в договорі фінансового лізингу додаткові можливості для сторін без укладання супутніх договорів.

Ключові слова: господарське право, господарський договір, фінансовий лізинг, договір фінансового лізингу.

Аннотация. Авторы исследуют договор финансового лизинга в системе хозяйственно-правовых договоров через призму новелл украинского законодательства. По мнению авторов, договор финансового лизинга является хозяйственно-правовым договором, который занимает самостоятельное место среди арендных договоров в сфере хозяйственной деятельности. Отмечается, что самостоятельность договора финансового лизинга как хозяйственно-правового договора обуславливается целью договора финансового лизинга, хозяйственным характером лизинговых операций, объектом финансового лизинга, основными признаками финансового лизинга и содержанием договора финансового лизинга, субъектным составом договора финансового лизинга. Авторы считают, что для совершенствования понимания договора финансового лизинга как хозяйственно-правового договора необходимо закрепить в ст. 1 Закона о лизинге следующее понятие договора финансового лизинга: «Договор финансового лизинга – это хозяйственно-правовой договор, по которому лизингодатель обязуется на срок и за плату передать лизингополучателю во владение и пользование как объект финансового лизинга имущество, принадлежащее лизингодателю на праве собственности и приобретенное им без предварительной договоренности с лизингополучателем, или имущество, специально приобретенное лизингодателем у продавца (поставщика) в соответствии с установленными лизингополучателем спецификациями и условиями, и может предусматривать предоставление лизингополучателю посреднических и вспомогательных услуг». По мнению авторов, включение в приведенную нормативную дефиницию всех трех видов услуг финансового лизинга будет иметь практическую направленность, ведь позволит фиксировать непосредственно в договоре финансового лизинга дополнительные возможности для сторон без заключения сопутствующих договоров.

Ключевые слова: хозяйственное право, хозяйственный договор, финансовый лизинг, договор финансового лизинга.

Abstract. The authors investigate the financial leasing agreement in the system of economic and legal agreements through the prism of novelties of the Ukrainian legislation. According to the authors, the financial leasing agreement is a commercial-legal agreement, which occupies an independent place among the lease agreements in the field of economic activity. It is noted that the independence of the financial lease agreement as an economic and legal agreement is determined by the purpose of the financial lease agreement, the economic nature of leasing operations, the object of financial leasing, the main features of financial leasing and the content of the financial lease agreement, the subject composition of the financial lease agreement. The authors believes that to improve the understanding of the financial leasing agreement as a business agreement must be enshrined in Art. 1 of the Law on Leasing the following concept of financial leasing agreement: “financial leasing agreement is a business agreement under which the lessor undertakes for a term and for a fee to transfer to the lessee in possession and use as an object of financial leasing property owned by the lessor. ownership and acquired by him without prior agreement with the lessee, or property specially acquired by the lessor from the seller (supplier) in accordance with the specifications and conditions established by the lessee, and may provide for the provision of intermediary and ancillary services to the lessee”. According to the authors, the inclusion in the given normative definition of all three types of financial leasing services will have a practical orientation, as it will allow fixing directly in the financial leasing agreement additional opportunities for the parties without concluding related agreements.

Key words: commercial law, commercial contract, financial leasing, financial leasing contract.

Постановка проблеми. Розвиток господарських відносин в Україні передбачає застосування ефективних механізмів реалізації товарів та послуг для ведення підприємницької діяльності. Це зумовлюється також неусталеністю реальних умов ринкових відносин, що перманентно продукують нові форми участі суб'єктів господарювання в договірних взаємозв'язках. Такою перспективною формою договірних взаємозв'язків, що може зумовити інтенсивне економічне зростання в державі, є фінансовий лізинг, значення якого зростає в умовах скорочення банківського кредитування. У таких умовах фінансовий лізинг є дуже необхідним для оновлення основних засобів та технологій, що потрібні у виробничій діяльності підприємств, зокрема сільськогосподарського сектору, де має місце суттєва зношеність виробничих потужностей. Водночас суб'єкти, які надають послуги у сфері фінансового лізингу, в Україні перебувають у стагнації, іноземні лізингові компанії міжнародних фінансових груп залишають ринок. Обумовлювалося це насамперед застарілістю та недосконалістю нормативно-правового регулювання у сфері фінансового лізингу, в якому відсутні чіткі дефініції, визначення суб'єктів фінансового лізингу, тлумачення лізингових процедур та стимулів, зокрема спрямованих на залучення інвестицій в економіку за допомогою лізингу, наявні колізії між господарським, цивільним і фінансовим законодавством. Особливі проблеми викликала слабка врегульованість основного юридичного факту, на підставі якого виникають лізингові правовідносини, – договору фінансового лізингу. Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16 грудня 1997 р. [1] не вирішував велику кількість питань, пов'язаних із укладенням, виконанням та припиненням договору фінансового лізингу, що ускладнювало врегулювання розбіжностей, що могли виникнути внаслідок виконання цього договору та відповідно не стимулювало поширеність його укладання. Означену проблему має розв'язати новий Закон України «Про фінансовий лізинг» (далі – Закон про лізинг) [2], який розроблений за участі асоціації лізингових асоціацій європейських країн Leaseurope та набув чинності 13 червня 2021 р. У цьому дослідженні здійснена спроба проаналізувати основні положення нового Закону про лізинг відповідно до наукового розуміння договору фінансового лізингу як господарсько-правового договору.

Аналіз останніх досліджень. У публікаціях вітчизняних учених фінансовий лізинг є предметом дослідження переважно в економічній площині, де він розглядається як механізм позабанківського кредитування та інвестиційного інструменту оновлення основних засобів виробництва підприємств. В юридичній науці проблематику правового регулювання та правозастосовні аспекти фінансового лізингу розробляла незначна кількість науковців, серед яких можна згадати В. П. Барбару, А. О. Грабовську [3], В. М. Малишко, М. С. Микитюк [4]. Юридичній специфіці договору фінансового лізингу присвячена

лише одна наукова праця Т. П. Карпечкіна [5], що була опублікована ще 2008 р. та має описово-проблемний характер. Відповідно, через обмежений спектр наукових студій правових особливостей договору фінансового лізингу в умовах удосконалення законодавства в цій сфері окреслюється негайна дослідницька проблема вивчення цієї тематики.

Формулювання мети статті. Автор має на меті дослідити договір фінансового лізингу в системі господарсько-правових договорів крізь призму новел українського законодавства.

Виклад основного матеріалу.

В.П. Барбара та А.О. Грабовська зазначають, що гарантією та запорукою успішного розвитку будь-якої підприємницької діяльності є її надійне правове забезпечення. І навпаки, правова невизначеність підвищує ступінь ризику та стає одним із факторів, що стримують підприємницьку ініціативу. Лізинговий бізнес, незважаючи на всі свої переваги, не є винятком із цього правила [3, с. 48].

В.М. Малишко та М.С. Микитюк зазначають, що трансформаційні процеси, що відбуваються в ринковій економіці України, обмеженість фінансових та інвестиційних ресурсів, необхідність удосконалення інноваційного складника виробництва зумовлюють пошук нових способів покращення та оновлення основних фондів підприємств. Одним із таких інструментів є лізинг, який є невід'ємним елементом господарських відносин у державах із розвинутою ринковою економікою. І наголошують, що лізинг необхідно розглядати як вид господарських відносин, в основі яких лежить договір [4, с. 121].

Головне, що відрізняє господарсько-правові договори від інших видів, є мета договору. Як указує А.В. Замрига, «господарський договір завжди укладається з господарською (комерційною) метою для досягнення необхідних господарських і комерційних результатів. Це виробництво й реалізація за плату продукції, виконання робіт і оплата їхніх результатів, надання платних послуг. За критерієм мети господарські договори відмежовуються від інших договорів суб'єктів господарювання, які не обслуговують виробництво та обіг, і є допоміжними. Тобто господарські договори – це, як правило, майнові договори, що обслуговують безпосередньо виробництво й господарський (комерційний) обіг» [6, с. 62]. Мету договору фінансового лізингу можна виокремити із загальної мети Закону про лізинг, що визначається як «забезпечення захисту прав та законних інтересів лізингодержувачів, лізингодавців, створення належного конкурентного середовища у сфері фінансового лізингу, гармонізація законодавства України із законодавством Європейського Союзу та міжнародними стандартами, забезпечення сприятливих умов для розвитку економіки України» [2]. Як бачимо, провідні цілі окреслені через затвердження прав та інтересів суб'єктів господарювання у сфері фінансового лізингу й розвитку макроекономічного потенціалу країни за допомогою використання лізингових інструментів

інвестування. Відповідно, означена господарська мета кореспондується й меті договору фінансового лізингу.

Закон України «Про фінансовий лізинг» від 16 грудня 1997 р. визначав договір фінансового лізингу як договір, за яким «лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її в користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше ніж один рік за встановлену плату (лізингові платежі)» [1]. Це визначення мало обмежений характер, адже не враховувало цілу низку лізингових послуг, що могли надаватися згідно із цим договором. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону про лізинг договір фінансового лізингу – це «договір, за яким надаються послуги з фінансового лізингу» [2]. На відміну від попереднього нормативно-правового акта в новому Законі про лізинг надається широкий зміст договору фінансового лізингу, що охоплює всі послуги з фінансового лізингу. Водночас такий підхід не відповідає дефініції фінансового лізингу, викладеного в Законі про лізинг таким чином: «Фінансовий лізинг – вид правових відносин, за якими лізингодавець зобов'язується відповідно до договору фінансового лізингу на строк та за плату, визначені таким договором, передати лізингоодержувачу у володіння та користування як об'єкт фінансового лізингу майно, що належить лізингодавцю на праві власності та набуте ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем, або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов, та які передбачають наявність хоча б однієї з ознак фінансового лізингу, встановлених цим Законом» [2]. У наведеному визначенні фактично відтворюються умови договору фінансового лізингу, що були зазначені в попередньому Законі про лізинг.

Крім того, чинний Закон про лізинг не фіксує чіткого переліку послуг із фінансового лізингу, окреслюючи в ст. 11 види супровідних послуг на ринку фінансового лізингу, серед яких виокремлено:

- 1) посередницькі послуги на ринку фінансового лізингу;
- 2) допоміжні послуги на ринку фінансового лізингу.

До першого виду послуг належить діяльність агентів, які від імені, за дорученням та в інтересах лізингодавця здійснюють укладення договорів фінансового лізингу, надають консультаційні чи експертно-інформаційні послуги та/або проводять іншу роботу, пов'язану з підготовкою, укладанням, виконанням та/або супроводом договорів фінансового лізингу. Допоміжними послугами на ринку фінансового лізингу є відповідно до Закону про лізинг страхування об'єкта фінансового лізингу та/або ризиків, пов'язаних із виконанням договору фінансового лізингу; оцінка майна лізингоодержувача, що використовується для забезпечення виконання ним зобов'язань за договором фінансового лізингу; ремонт та обслуговування майна, яке є предметом договору фінансового лізингу;

продаж майна, яке було предметом договору фінансового лізингу й відповідно до договору та/або в порядку, встановленому законом, повернено лізингодавцю; надання майна в оренду; консультування. Передбачається, що Національний банк України може встановлювати й інші види допоміжних послуг на ринку фінансового лізингу.

Отже, можна констатувати, що законодавець розрізняє три види послуг із фінансового лізингу:

- 1) послуги з передачі лізингодавцем лізингоодержувачу у володіння та користування майна;
- 2) посередницькі послуги;
- 3) допоміжні послуги.

Відповідно, поняття договору фінансового лізингу має отримати законодавче вираження, враховуючи наведені види послуг із фінансового лізингу. Необхідно зауважити, що в поняттях договору фінансового лізингу та фінансового лізингу, що містяться в ст. 1 Закону про лізинг, не зазначена їхня господарсько-правова спрямованість. Проте п. б ст. 14.1.97 Податкового кодексу України чітко вказує, що фінансовий лізинг є «господарською операцією, що здійснюється фізичною або юридичною особою та передбачає передачу орендарю майна, яке є основним засобом згідно із цим Кодексом і придбане або виготовлене орендодавцем, а також усіх ризиків та винагород, пов'язаних із правом користування та володіння об'єктом лізингу» [7].

У Законі про лізинг для позначення майна, що передається лізингодавцем лізингоодержувачу у володіння та користування, застосовується поняття «об'єкт лізингу», хоча в Законі України «Про фінансовий лізинг» від 16 грудня 1997 р. в тому самому значенні йшлося про предмет договору. У цьому випадку підтримуємо позицію А. Мартинюк, що предметом договору варто вважати «дії зобов'язаних осіб, а об'єктом – речі, майно, результати фактичних дій» [8, с. 81]. Також у Законі про лізинг було розширено тлумачення того майна, що не може бути об'єктом договору фінансового лізингу, яким в ст. 6 є земельні ділянки та інші природні об'єкти, об'єкти, визначені частиною другою ст. 3 Закону України «Про оренду державного та комунального майна». Наведені положення про об'єкт фінансового лізингу доводять, що ним переважно буде майно, яке використовується для здійснення господарської діяльності.

Автори Закону про лізинг відмовились від класичного наведення істотних умов договору, позначивши в ст. 5 ознаки фінансового лізингу, а в ст. 11 вимоги до змісту договору фінансового лізингу. Саме ознаки фінансового лізингу, зафіксовані у ст. 5 Закону про лізинг, дозволяють визнати цей договір господарсько-правовим. Важливим є те, що лізинг вважається фінансовим, коли додержана хоча б одна з таких ознак: «1) об'єкт фінансового лізингу передається на строк, протягом якого амортизується не менше ніж 75 % його

первісної вартості, а лізингоодержувач зобов'язаний на підставі договору фінансового лізингу або іншого договору, визначеного договором фінансового лізингу, протягом строку дії договору фінансового лізингу придбати об'єкт фінансового лізингу з подальшим переходом права власності від лізингодавця до лізингоодержувача за ціною та на умовах, передбачених таким договором фінансового лізингу або іншим договором, визначеним договором фінансового лізингу; 2) сума лізингових платежів на момент укладення договору фінансового лізингу дорівнює первісній вартості об'єкта фінансового лізингу або перевищує її; 3) балансова (залишкова) вартість об'єкта фінансового лізингу на момент закінчення строку дії договору фінансового лізингу, передбаченого таким договором, становить не більше ніж 25 % первісної вартості (ціни) такого об'єкта фінансового лізингу станом на початок строку дії договору фінансового лізингу; 4) об'єкт фінансового лізингу, виготовлений на замовлення лізингоодержувача, після закінчення дії договору фінансового лізингу не може бути використаний іншими особами, крім лізингоодержувача, зважаючи на його технологічні та якісні характеристики» [2]. Як бачимо, визначення об'єкта фінансового лізингу та кожна з наведених умов фінансового лізингу характеризує відносини, в які вступають контрагенти як такі, що спрямовані на забезпечення матеріально-технічного складника господарської діяльності.

Суб'єктний склад договору фінансового лізингу так само характеризує цей договір як господарсько-правовий. Ст. 10 Закону про лізинг установлює, що суб'єктами фінансового лізингу є: лізингодавець; лізингоодержувач; продавець (постачальник); інші особи, які є сторонами багатостороннього договору фінансового лізингу. Згідно зі ст. 1 Закону про лізинг лізингодавцем визнається «юридична особа, яка набула у встановленому законом порядку право надавати послуги з фінансового лізингу й на підставі договору фінансового лізингу передає лізингоодержувачу у володіння та користування об'єкт фінансового лізингу»; лізингоодержувачем – «фізична особа, фізична особа-підприємець або юридична особа, яка відповідно до договору фінансового лізингу отримує від лізингодавця об'єкт фінансового лізингу у володіння та користування»; продавцем (постачальником) – «фізична особа, фізична особа-підприємець або юридична особа, в якій лізингодавець набуває у власність майно (об'єкт фінансового лізингу) для подальшої передачі лізингоодержувачу на підставі договору фінансового лізингу» [2]. Крім того, іншими особами, які є сторонами багатостороннього договору фінансового лізингу, можуть бути страховики, банки, інші фінансові установи та юридичні особи, що надають допоміжні та посередницькі лізингові послуги. Отже, суб'єктний склад договору фінансового лізингу представлений учасниками господарських правовідносин, для яких операції з фінансового лізингу є безпосереднім способом здійснення господарської діяльності або які користуються можливостями договору фінан-

сового лізингу для отримання необхідного обладнання, техніки, технологій і т. п., що буде використовуватись у господарській діяльності.

Висновки. Договір фінансового лізингу є господарського-правовим документом, що посідає самостійне місце серед орендних договорів у сфері господарської діяльності. Самостійність договору фінансового лізингу як господарського-правового договору обумовлюється метою договору фінансового лізингу, господарським характером лізингових операцій, об'єктом фінансового лізингу, основними ознаками фінансового лізингу та змістом договору фінансового лізингу, суб'єктним складом договору фінансового лізингу. Для вдосконалення розуміння договору фінансового лізингу як господарського-правового договору пропонується закріпити у ст. 1 Закону про лізинг таке поняття договору фінансового лізингу: «Договір фінансового лізингу – це господарсько-правовий договір, за яким лізингодавець зобов'язується на строк та за плату передати лізингоодержувачу у володіння та користування як об'єкт фінансового лізингу майно, що належить лізингодавцю на праві власності та набуто ним без попередньої домовленості із лізингоодержувачем, або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов, та може передбачати надання лізингоодержувачу посередницьких і допоміжних послуг». Включення у наведену нормативну дефініцію усіх трьох видів послуг із фінансового лізингу матиме практичне значення, адже дозволить фіксувати безпосередньо в договорі фінансового лізингу додаткові можливості для сторін без укладення супутніх договорів. У подальших дослідженнях доцільно звернутися до вивчення оновлених положень чинного законодавства щодо виконання договору фінансового лізингу.

Література

1. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16 грудня 1997 р. № 723/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1998. № 16. Ст. 68; 2. Про фінансовий лізинг: Закон України від 4 лютого 2021 р. № 1201-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#n231>; 3. Барбара В.П., Грабовська А.О. Закон України «Про фінансовий лізинг»: складні питання застосування у контексті правових позицій Верховного Суду України. *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 3. С. 42–48; 4. Малишко В.М., Микитюк М.С. Правова природа лізингу. *Наукові праці Національного авіаційного університету*. 2015. № 1 (34). С. 121–124; 5. Карпечкін Т.П. Договір фінансового лізингу: поняття та основні елементи. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 38. С. 204–208; 6. Замрига А.В. Теоретико-правова природа господарських договорів у національному та європейському праві. *Право і суспільство*. 2016. № 5. С. 60–66; 7. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13–14. № 15–16. № 17. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>; 8. Мартинюк А. Об'єкт та предмет договору контракти сільськогосподарської продукції. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2016. № 1. С. 81–85.